

ZGODOVINSKI ZBORNIK.

PRILOGA

LJUBLJANSKEMU ŠKOFIJSKEMU LISTU.

—••••• Izhaja v nedoločenih obrokih. •••••—

Enajsto leto.

Ljubljana, meseca marcija 1898.

Številka 44.

Zgodovina kamnogoriške fare.

Spisal Anton Verbajš, župnik.

(Nadaljevanje.)

Cerkoenik.

Kakor je bilo povedano, ima cerkovnik stanovanje v kapelaniji. Leta 1831 je kupil župnik cerkovniku vrtiček na „Jernaški“, a 1844 ga je podaril župnik cerkvi. Pozneje se je opustil vrtiček, in sedaj je tam seča.

Zemljišča cerkovnikova so:

1.) Že od nekdanj seča za farovžem, parc. št. 188 s površino 297 □ sežnjev. V to parcelo je bil l. 1891 pri zidanju novega župnišča podaljšan zid za en meter z dovoljenjem kn.-šk. ordinarijata z dné 15. januarija 1891, št. 82.

2.) Seča za farovškim vrtom, parc. st. 17 s površino 415 □ sežnjev.

3.) Travnik, parc. št. 412 s površino 476 □ sežnjev zraven Mihovčevega travnika.

4.) Seča nad stopnicami proti šoli pod pokopališčem, parc. št. 9, 76 □ sežnjev.

5.) Drvošec na „Dešilu“, parc. šte. 535, 1311 □ sežnjev, ktere ga je kupil 18. februarja 1828 Andrej Bohine za cerkovnika.

6.) Drvošec na Drnovcu, parc. šte. 353, 1 oral 493 □ sežnjev.

VII.

Duhovni pastirji.

a) Župniki.

1. Prvi samostojni duhovni pastir (kurat) je bil Andrej Prettner od l. 1751—1761. Za časa njegovega službovanja so razširili cerkev.

2. Friderik Koroshiz je pastiroval tri leta, od 1761—1764.

3. Andrej Svetina je bil kurat od l. 1764—1766. Umril je v Kamnigorici star šele 35 let. Pokopal ga je Primož Rabitsch, župnik v Kropi.

4. Anton Nepomuk Weinocht od l. 1766—1771. Odšel na Ovšišce, kjer je umrl 16. novembra 1789.

5. Anton Jaksche je služboval v Kamnigorici od leta 1771—1789 in je umrl tu 15. aprila 1789, star 63 let.

6. Jošt pl. Garzoni (Jodocus de Garzoni) je bil v Kamnigorici 30 let, namreč od l. 1789—1819. Umril je tu za jetiko 30. septembra 1819 ob 1/7 zvečer, star 67 let. Pokopal ga je Jurij Kalan, dekan v Begunjah.

7. Jernej Uršič (Barthelmä Urschitsch se je podpisaval) je župnikoval tu celih 41 let (1819—1860). Znan je po pesmici „Potovanje bratje, je naše življenje.“ Pisal je rad in veliko. Mej drugim je spisal tudi kratek obris zgodovine kamnogoriške, ki je natisnen v „Illyrisches Blatt“ 1849, Nr. 81, Pag. 321 in 322. Za časa svojega dolgoletnega pastirovanja je napravil marsikaj, mej drugim vodovod k župnišču itd. Odpravil je razne razvade in nerodnosti, ki so se godile pri cerkvi. V zvonik je zahajala mladina, bila z železnimi kladvi na zvonove, pokvarjala uro, kričala in vriskala ter celo

¹⁾ Jeden Kamnogoričanov mi je pravil, da je župnik Uršič rad sprejemal in pogostoval dijake in jim dajal nemške pesmice prelagati na slovensko. Dijaku, ki mu je imenovano pesmico „Popotvanje“ najbolje preložil, je dal dva tolarja. Po tem takem bi ona pesmica ne bila Uršičeva.

Pisec.

s puškami streljala. V zakristijo so hodili farani, ki so se sramovali iti v cerkev. Prihajali so največkrat nepozno, hodili mej pridigo na pokopališče, se razgovarjali, smejali in tobak pušili. Na pokopališču so si izbirali imovitejši farani prostore, da bi ne počivali mej revnimi. Za božjo čast vneti župnik zapre zvonik, kamor sme le cerkovnik, odpravi ljudi iz zakristije, češ, da je cerkev dovolj prostorna za vse farane in naredi red na pokopališču, kjer se mrlički pokopujejo v vrsti brez vsacega razločka. Te naredbe sporoči okrožni gosposki, ki jih odobri in župnika pohvali. Kakor je bil skrben in vnet za cerkev, tako je zanemarjal gospodarska poslopja. Tolažil se je s tem, da je rekel: „mene bo že gviral“. Občeval je rad z ljudmi, posebno z višjimi stanovi.

Leta 1834 so poskušali tatovi v noči mej 12. in 13. novembrom vlomiti v cerkev. Poškodovali so cerkvena vrata, vzeli nekaj perila v farovžu, odnesli sedem kokošij in razdrli mrežo v jedilno shrambo. Župnik naznani to gosposki v Radolici in prosi za ponočno stražo. Tatovi so poskusili svojo srečo še jedenkrat v noči od 27—28. junija 1837, a župnik jih je odgnal. Na drugo prošnjo se mu dovoli ponočna straža, ki se je ohranila do danes. Sodi se, da so bili domači malo-pridneži tatovi in ljudje so jih imeli na sumu, da so kradli tudi drugje. Dotična družina je pomrla in se porazgubila, in že več let ni slišati o kaki tatvini, dasiravno pusté kovači svoje orodje, žeblje itd. v nezaprthi vigencih čez noč.

Ko je leta 1855 razsajala kolera, je župnik Uršič neustrašeno hodil k bolnikom, jih tolažil in krepečal s sv. zakramenti. Zato je bil odlikovan od presvetlega cesarja z zlatim križcem s krono za zasluge. Obhajal je mej ljubljeno čedo tudi svojo zlato mašo. Umrl je 30. avgusta 1860. Počiva na tukajšnjem pokopališču ob vhodu v cerkev. Napis na grobnem spominku slóve:

Tukaj počiva prečastiti gospod

Jernej Uršič

41 let Kamnogoriški fajmošter,
rojen v Idriji l. 1784,

po presvitlem cesarju Francu Jožefu I.
s kronanim zlatim križcem za pobožne zasluge obdarovan.

Živel je 76 let.

Bogu, cesarju, domovini in perjatlom zvest.

8. **Janez Vovk**, rojen na Jesenicah dné 6. maja 1819, v mašnika posvečen 30. julija 1844. Kapelan je bil na Polšniku in v Poljanah pri Škofji Loki, potem pa 12 let na Breznici. Župnik je bil v Kamnigoricu od 1860—1865. Napravil je veliki altar, dal slikati presbiterij in ustanovil podružnico bratovščine Marijinega Srca. Od tu odide v Ljubno (1865—1876), odkoder se

preseli kot kanonik v Novo mesto, kjer je umrl 18ega novembra 1893 ob 1/4 9 zvečer.

9. **Lovro Bernik**, rojen v fari Stara Loka, dné 6. avgusta 1825, v mašnika posvečen 31. julija 1849. Služil je v Radolici, Vodica, Šmartnem pri Kranju, kot beneficijat v Šmartnem pri Litiji in na Vačah, odkoder je prišel v Kamnogorico za župnika. Tu je bil od leta 1865—1890, kterege leta se je radi bolehnosti podal v pokoj v Radolico in potem v Staro Loko, kjer je umrl 26. januarija 1894. Bil je spreten v uradovanju, jako nadarjen in zelo delaven. Razširil je zakristijo, zidal novo gospodarsko poslopje in napravil nove zvo-nove. Ljudje mu hranijo še sedaj hvaležen spomin.

10. **Anton Verbajs**, rojen v Vintarjevicu, fare Šmartno pri Litiji 26. sušca 1844, v mašnika posvečen 31. julija 1871. Pastiroval je v Štangi kot administrator od 15. septembra 1871 do februarja 1872, kot kapelan v Metliki od 16. februarja do 8. decembra 1872, v Žireh od 1. januarija 1873 do 11. novembra 1877, v Kostanjevici do 9. novembra 1881, na Krki do dné 19. decembra 1882, v Leskovcu pri Krškem do novembra 1886; v Cerkljah pri Kranju do 27. novembra 1888, kot kurat v Šempetru na Notranjskem do 4. avgusta 1890, odkoder je prišel za župnika v Kamnogorico 6. avgusta i. l. Tukaj je prezidal župnišče, popravil tlak v cerkvi, napravil nove orglje in popravil stopnice, ki vodijo iz vasi v cerkev. Dobil je od kn.-šk. ordinarijata 1890 dovoljenje po apostolskem pooblastenju dné 27. oktobra 1889, da sme po zimi od Božiča do meseca maja binirati ob nedeljah, ker je ljudstvo revno in slabo oblečeno, kapelana pa radi pomanjkanja duhovnov v Kamnigoricu ni.

b) Kapelani.

Ker nisem mogel dobiti imen kapelanov, ki so služili v Kamnigoricu, iz zanesljivega vira, zapišem tukaj njihova imena, kakor sem jih povzel iz krstne knjige in zapisnika kapelanskih ustanovljenih maš (Libellus Beneficii seu missarum fundatarum in ecclesia parochiali Smae. Trinitatis in Steinbüchel):

1. **Šimon Schmidt** se nahaja leta 1813 v krstni knjigi. Podpisan je „sacerdos loci“. Tukaj je služboval do 1829.

Leta 1830 in 1831 Kamnagorica ni imela kapelana in kapelanske ustanovljene sv. maše je opravljal župnik Uršič „in vacatione vel absentia D. Beneficiati seu cooperatoris.“

2. L. 1832 najdemo tu kapelana *Jakoba Kapel*, ki je služil v Kamnigoricu do meseca julija 1833.

3. Od meseca novembra 1833 do meseca julija 1834 je kapelansko službo opravljal *Matevž Pogačnik*.

4. Od meseca oktobra 1834 do meseca julija 1835 *Franc Urainer*.

5. Od mesca decembra 1835 do decembra 1838 *Peter Hitzinger*.

6. Od l. 1839 do avgusta 1841 je kapelanoval tu *Jožef Kopitar*.

7. Od 1842—1846 *Jurij Krišaj*.

8. Od 1846 do 30. maja 1851 *Anton Ferina*.

9. Od meseca novembra 1851 do avgusta 1854 *Anton Anžur*. Umrl je kot župnik v Št. Juriju pri Šmariji.

10. Od 1855—1860 *Fernej Babnik*. Umrl kot župnik na Dobrovi pri Ljubljani.

11. Od l. 1861—1867 *Jožef Sterbenc*, sedaj v pokoju v Ljubljani. Leta 1868 je živel tukaj vpokojeni Janez Okorn, l. 1869 pa Janez Globočnik.

12. L. 1870 je nastopil kapelansko službo kamnogoriško *Janes Berlic* in služil tu do 1872; odtod se je preselil v Srednjo vas v Bohinju.

13. Od 1873—1875 *Janes Ankrst*.

Od leta 1876—1877 je bival tukaj vpokojeni Jurij Zabrezovnik.

14. L. 1878 je bil kapelan *Franc Kadunc*, sedaj župnik v Krašnji.

15. Od 1879—1881 *Fernej Zupanc*, sedaj župnik v Motniku. Od leta 1882—1884 je bival tukaj Janez Hudovernik.

16. L. 1886 je prišel *Janes Berlic* iz Kroke in služil tukaj v drugič in sicer do l. 1888.

Leta 1890 je prišel za malo časa bolehni *Franc Pavlin*, za njim pa za časa boleznj župnika Bernika vpokojeni župnik Karol Lapajne za pomoč.

Od leta 1890 ni bilo kapelana v Kamnigoric.

VIII.

O kamnogoriški šoli.

Mnogo let pred ustanovitvijo redne šole so poučevali v vasi privatni učitelji. Prvi izmej teh učiteljev je bil Tomaž Poznik. Ne vé se, kterege leta je pričel poučevati, le toliko je gotovo, da je imel svojo šolo v hiši št. 38.

Drugi privatni učitelj je bil Jožef Štritar, ki je bil ob enem tudi organist. Šolo je imel v hiši št. 4.

Tretji zasebni učitelj Franc Zanoškar je učil v hiši št. 30.

Za tem je prišel Martin Klemenčič, h kateremu je hodil tudi rajni dr. Lovro Tomán v šolo. Ta učitelj je imel skušnjo, vendar ni mogel biti nastavljen, ker se ni bila ustanovljena šola.

Zadnji zasebni učitelj je bil Janez Debeljak, ki je bil ob enem cerkovnik in organist.

Ko je število šolskih otrok začelo vedno bolj naraščati, sklenila je tukajšna občina zidati šolsko poslopje. V ta namen je kupila s župnikom Uršičem l. 1844 prostor zraven kapelanije za 119 gld. Pomagal je grof Vincencij Thurn, graščak v Radolici s 100 gld. in Luka Burger, stolni prošt ljubljanski s 70 gld.

Kmalu nato se je postavil temelj za šolo in l. 1845 je bilo poslopje dodelano in šolska soba izgotovljena ter pripravljena za pouk. Z odlokom c. kr. ilirskega državnega knjigovodstva v Ljubljani z dné 2. oktobra 1847 je bila služba učitelja združena s cerkovnikovo in organistovo s čistim dohodkom 148 gld. star. denarja. Ista gosposka je povišala l. 1854 to plačo na 251 gld.

Šola se je odprla svojemu namenu dné 11. novembra 1845. Učitelji so bili:

1. *Janes Peruci*, rojen na Igu pri Ljubljani. Služboval je tu od 1845—1847 kot provizoričen učitelj.

2. *Andrej Praprotnik*, rojen v Podbrezjah dné 9. novembra 1827. Znan kot izvrsten učitelj, pesnik in pisatelj. Služboval je tu od 1848—1852. Leta 1850 je izdal za tukajšnjo šolo prve slovenske perijehe. Pozneje je služboval v Škofji Loki, na Dobrovi pri Ljubljani in 1858 je prišel na prvo mestno ljudsko šolo v Ljubljani, kateri je bil leta 1870 imenovan voditeljem. Presvitli cesar je l. 1883 odlikoval njegovo neumorno, vzgledno in požrtvovalno delavnost z zlatim križcem s krono za zasluge. Leta 1890 je bil na lastno prošnjo umirovjen. Umrl je v Ljubljani 25. junija 1895.)

3. *Fernej Štamcar*, služboval od 3. januarija 1852 do konca l. 1853. L. 1854 ni bilo učitelja, najbrže radi premale plače. Poučeval je tedanji kapelan Anton Anžur. Ker so tega leta, kakor omenjeno, povišali plačo, prišel je

4. *Janes Trojar*, ki je služboval od 6. novembra 1854—1856.

5. *Pavel Zore* od 1856 do 1862.

6. *Fernej Pirnat* od 1862 do 1866.

7. *Janes Škrbinec* od 1866 do 1868.

8. *Henrik Wisiak* od 15. decembra 1868 do dné 5. avgusta 1873.

9. *Jakob Zupan*, rojen na Vratih (Thörl-Maglern) na Koroškem, je služboval od 5. avgusta 1873 do dné 15. aprila 1876. Umrl je v Kamnigoric in je pokopan na tukajšnjem pokopališču.

10. *Frančišek Gros* od 2. novembra 1876 do 9. oktobra 1877.

11. *Andrej Fekovec*, rojen 9. novembra 1840 na Češnjevku, fare cerkljanske, od 29. novembra 1877 do 26. septembra 1879, ko je šel v Ljubno.

) Glej: „Dom in svet“ 1895.

12. *Leopold Zupin* od 8. oktobra 1879 do dné 15. oktobra 1882.

13. *Andrej Jekovec*, prišel iz Ljubnega nazaj, je bil učitelj od 14. sušca 1883 do svečana 1894, kterege meseca se je odpeljal k operaciji v Ljubljano. Prišel je, žal prepozno in umrl 17. svečana. Pokopan je na ljubljanskem pokopališču. Naslednik njegov je

14. *Fran Lavtišar* od 7. marca 1894 dalje.

V šolskih zapisnikih se imenuje šola do l. 1848 Trivialschule, od 1848 do 1870 pa Pfarrschule.

Šola je vseskozi jednorazredna.

Pregled vsakdanjo šolo obiskujočih otrok enorazredne ljudske šole v Kamnigoricu od l. 1845 do 1898.

Šolsko leto	Dečkov	Deklic	Skupaj	Šolsko leto	Dečkov	Deklic	Skupaj
1845/46	41	30	71	1872/73	47	50	97
1846/47	42	31	73	1873/74	66	78	144
1847/48	55	32	87	1874/75	65	80	145
1848/49	47	38	85	1875/76	63	75	138
1849/50	48	43	91	1876/77	65	81	146
1850/51	50	42	92	1877/78	75	87	162
1851/52	65	50	115	1878/79	74	83	157
1852/53	40	49	89	1879/80	73	73	146
1853/54	38	45	83	1880/81	65	71	136
1854/55	47	59	106	1881/82	68	80	148
1855/56	54	57	111	1882/83	58	74	132
1856/57	71	75	146	1883/84	61	70	131
1857/58	72	71	143	1884/85	73	68	141
1858/59	71	67	138	1885/86	78	67	145
1859/60	65	68	133	1886/87	80	61	141
1860/61	63	67	130	1887/88	76	53	129
1861/62	57	63	120	1888/89	73	54	127
1862/63	49	58	107	1889/90	72	48	120
1863/64	55	50	105	1890/91	69	51	120
1864/65	52	44	96	1891/92	55	49	104
1865/66	51	53	104	1892/93	51	52	103
1866/67	50	56	106	1893/94	45	47	92
1867/68	55	70	125	1894/95	39	50	89
1868/69	46	76	122	1895/96	37	48	85
1869/70	50	58	108	1896/97	34	51	85
1870/71	73	69	142	1897/98	36	49	85
1871/72	59	57	116				

IX.

Odlični Kamnogoričani.

a) Duhovni.

1. *Matevž Meršol*, rojen na Mošnji šte. 1 dné 8. septembra 1818, v mašnika posvečen 30. junija 1844. L. 1863 je postal semeniški podvodja in 1869 kanonik

ter pregledovalec cerkvenih računov. Umrl je kot kanonik stolne cerkve ljubljanske 13. aprila 1881 zvečer vsled mrtvouda, ki ga je zadel prejšni dan. Bil je vse-skozi prav blaga duša. Pokopan je bil veliki petek popoldne.¹⁾

2. *Anton Berce*, rojen na Mošnji šte. 1 dné 20. maja 1860, v mašnika posvečen 7. julija 1883. Kapelanoval je v Križah pri Tržiču, v Borovnici, Senožečah in Sodražici, bil župnik v Št. Lambertu pri Zagorju, sedaj je župnik v Boštanju.

3. *Frančišek Žvan*, rojen v Kamnigoricu št. 12 dné 6. septembra 1868, v mašnika posvečen 23. julija 1892. Bil je kapelan v Šmarjeti do 1895, v Gradu (Bled) do septembra 1897, sedaj je v Kranju.

4. *Luka Arh*, bogoslovec III. leta v Ljubljani, rojen v Kamnigoricu št. 4 dné 15. oktobra 1876.

b) Svetni.

1. *Janez Kappus plem. Pichlstain*. Radi velikih zaslug ga je cesar Leopold I. povzdignil v plemeniti stan. Diploma z dné 15. oktobra 1693 omenja, da je rodbina Kappusova že pred 300 leti iznašla kovaško obrt in jo na lastne stroške vpeljala, kar donaša državi od leta do leta mnogo dobička. Zato ima v grbu tri kovače s kladvi v roki in dva robata kamnita griča, na katerih stojite kapusovi ali zelni glavi. Plemeniti Kappusi so imeli tudi pravico soditi. O Janezu Kappusu se še sedaj pripoveduje, da je bil zelo pobožen. Hodeč na svoje posestvo na Mošnji, držal je v roki rožni venec, z drugo pa peljal svojega sineka. Rodovina Kappusova je še sedaj v Kamnigoricu šte. 33. Sedanji posestnik, Adolf Kappus plem. Pichlstain, je ob enem poštar in župan.

2. *Matevž Langus*, slikar²⁾, rojen v Kamnigoricu šte. 40. Na rojstni hiši je vzdana kamnita plošča z napisom: Tukaj se je rodil Matevž Langus, slikar, rojen v Kamnigoricu 9. septembra 1792, umrl 20. oktobra 1855. Njegova v Draždanah 26. septembra 1856 umrla soproga Ana, rojena Wiedenhofer, je zapustila glavnico 22.690 gld. za Matevž Langusovo dijaško ustanovo. Pravico do te ustanove (letnih 210 gld.) imajo obojni sorodniki, in če teh ni, v Kamnigoricu rojeni mladeniči, ki se posvetijo vedi ali umetnosti.

3. Posebno nam je omeniti rodbina Thomannova, ki se je od nekdanj odlikovala z dobrodelnostjo in usmiljenjem do revežev. V tej rodbini se je porodil dné 22. maja 1820 *Anton Thomann*, cesarski svétnik. Priden in umen trgovec si je pridobil v Trstu veliko premo-

¹⁾ Danica 1881.

²⁾ Glej „Dom in svet“ IV., št. 4, pag. 179 „Črtice iz umetnosti slikarstva, zlasti slovenskega.“

ženje. S pokojno soprogo blago gospo Viljelmino, Adelo rojeno Malle, sta vedno v obilni meri podpirala reveže, kakor jih podpira cesarski svétnik še vedno. Kjer je kakšna potreba pri cerkvi ali sicer pri občini, pomaga povsod z znatnimi svotami. Posebno so mu pri srcu reveži in ubožni dijaki. O poletnem času, ko biva v Kamnigoricí, deli vsako soboto revnim, otrokom in starim, miloščino. Vsako zimo dá znatno svoto za obleko in obutalo revnim šolarjem. Po vsi pravici ga spoštujejo ljudje kot dobrotnega očeta.

4. *Dr. Lovro Toman*,¹⁾ pravnik, večletni državni in deželni poslanec ter pesnik. Na rojstni hiši št. 39 je ploča z napisom: „V tej hiši je bil porojen 10. avgusta 1827 dr. Lovro Toman, pesnik in domoljub slovenski. Umrl v Rodaunu 15. avgusta 1870. Postavilo Slovensko pisateljsko društvo 1887.“ Pokopan je na tukajšnjem pokopališču, kjer se bere kitica, ki jo je pokojnik sam zložil za svoj nagrobni kamen:

Ne jokajte zapuščeni,
Kdor v grobu spi, je srečen,
Saj je kratko vsem življenje
Al' probud je večn.

V Rodaunu 6. avgusta 1870.

Dr. Lovro Toman.

Dr. Toman ni pozabil v oporoki ljubljene rojstne vasi. Zapustil je 8000 gld. za ustanovitev bolnišnice in vsakoletno razdelitev obresti mej reveže.

X.

O žebljarski obrti.

Znani so gorenjski kraji Železniki, Kropa, Kamnagorica po železni industriji, ki je svoje dni prav cvetela in veliko dobička prinašala i državi i posamnikom.²⁾

Svoje dni — sem rekel — kajti dandanes je vsa ta obrt v propadu in le životari, čakajoč, da bo zaspala. Časi se spreminjajo! . . . Ročno delo se umika vedno bolj in bolj strojem; liberalno manchestersko načelo proste konkurence služi le kapitalistom, ki igraje uničuje malega obrtnika. Dobro in prav je, da si pomaga človek, kakor si more in zna. Tudi stroji so dobri in koristni ter kažejo bistrost človeškega uma, ki nikoli ne počiva, temveč gre vedno naprej in naprej. A zlo je, da vrednost človekovega dela vedno pada, da se stavi delavec v jedno vrsto s strojem, da celo pod stroj! Zakaj ne koristijo stroji delavcu, kateremu se ni treba več tako mučiti kakor preje? Zakaj se je razvil

¹⁾ Glej „Praprotnik Dr. Lovro Toman“, izdala Matica Slovenska 1876.

²⁾ „ . . . war durch unserem Inner-Oesterreichischen Camerali von Jahr zu Jahr merklicher Nutzen zugewachsen.“

Adelsbrief.

tako bujno kapitalizem ravno v stoletju para in elektrike? Zakaj je dandanes toliko revščine, nezadovoljnosti po vsem svetu? Zato, ker se je naša dōba odvrnila od jedino pravega načela krščanskega, po katerem smo si vsi ljudje bratje, sinovi istega Očeta. Zato bo mali obrti pomagala le ideja krščanske ljubezni na noge, kakor jo je uničila že skoro dō cela liberalna ideja nekrščanskega egoizma.

Kar se tiče začetka žebljarske obrti, se ne more nič gotovega povedati. Pisanih poročil ni, ker so se deloma poizgubila v raznih vojskah, deloma pa jih je uničil ogenj. Gotovo je, da je bila železna industrija v Kamnigoricí že v 14. stoletju. Janez Kappus je bil povzdignjen v plemeniti stan 1693, ker je veliko storil za povzdigo obrti, ki je bila tu že pred 300 in še več leti. Gotovo je rodbina Kappusova zopet vpeljala opuščeno obrt, ker ni misliti, da bi je preje ne bilo. A po mojem mnenji je stvar veliko starejša. Menim, da ima Dimitz prav, ko piše: (I. pag. 69) „Von der Colonie Emona dem schönen Savethale aufwärts folgend, machten die neuen Herren des Bodens (sc. die Römer) wohl erst am Westabhange der Jelovca, etwa in der Gegend von Radmannsdorf, Eisenwerke auf die häufigen und auf dem kahlen Kalkboden so leicht kenntlichen Bohnerze (bobovec) errichtet haben, ehe sie die vorgeschobene Station in der Wochein gründeten, deren Anfang und Dauer wir nicht kennen, deren Ende aber in die Mitte des 4. Jahrhunderts n. Chr. fallen muss.“ Mogoče je, da so naredili prebrisani in umni Rimljani tu rudnike ter kovali železo. Potrjujeta to podmeno tudi dva rimska denarja iz časa Dijoklecijana, ktera je našel g. Adolf plem. Kappus na svojem vrtu. — Potem se ne vé nič več o osodi teh fužin¹⁾ in rudnikov do Valvazorja. Bile so pa fužine ali plavži ali delavnice za žeblje blizo Vošč,²⁾ kjer se dobi še sedaj žlindra (Schlacke) ter kosi železa. Tudi travnik kažejo, kjer je bil tolmun za plavž. Druge delavnice so bile v Kolnici (Kollnitz) ob izviru Lipnice na sedanji Spodnji Lipnici. Bila je tu fužina, pozneje cajnarca (Zainhammer) in nekaj ješ (Essfeuer) za žeblje. Tudi blizu Rožmanovega mlina pri izviru Lipnice je bila cajnarica in delavnice za žeblje. Listine, tičoče se Kolnice, so zgorele v požaru 18. maja 1828 v hiši Ignacija Thomanna, tedanjega lastnika. Valvazor omenja, da jih je imela v lasti Catharina Freyin von Lamberg, ki je one na Lipnici tudi opustila.

¹⁾ Der Hammer gehörte zum Ofen. Ofen und Hammer werden oft als „Hammer“ oder „Hammergewerk“ bezeichnet, demgegenüber die Erzgruben „Bergwerke“ heissen (Argo IV., 1, 11.) Iz tega je jasno, zakaj se preje Kamnagorica „Bergwerk“, v poznejših časih pa le „Hammergewerk“ imenuje.

²⁾ Glej Uršič, Illyr. Blatt Nr. 81, 1849, pag. 321 und 322.

Ta Katarina je bila posestnica „Pustega grada“ (Wallenburg). Gotovo so že imeli te fužine v posesti Wallenburgi, ki so v zvezi z Lahi delali, torej že pred 1354, ko je bil omenjen grad že v lasti Hansa von Hounsborg. (Pozneje je prišel v posest grofov Katzenstein, potem Lamberg in slednjič grofov Thurn; v 16. stoletju je grad pogorel in od takrat je razvalina). Seveda so se večkrat opustile te fužine in plavži, dokler jih ni zopet kak podjetnik spravil v tir. Najdalje se je obdržala cajnarica v Kolnici (ozir. Spodnji Lipnici), ki je bila lastnina Ignacija Thomanna. Sedaj je vse to opuščeno.

V Kamnigoricu se nahajajo podrtine vélikega plavža (Grosshammer) „pod lipo“. Valvazor omenja delo na volkove, potem pravi, da delajo žeblje, raznovrstne ograje itd., ter pohvali Kamnogoričane, češ, da slovi kraj po najboljših žebljih. (Valv. III. B., pag. 394: „und seynd lauter Hammergewerke darin; man arbeitet auch an diesem Orte das Werk auf die Wölffe, und schmiedet folgendes daraus: allerlei Nägel, Garter-Eisen und dergleichen Dinge mehr, und hat dieser Ort das Lob erworben, dass man allda die besten Nägel arbeite.“) Dne 3. januarija 1550 je dal Ferdinand I. posebni rudarski red (Bergordnung) za Kropo, Kamnogorico in Lipnico. Pozneje 1. maja 1553 je raztegnil ta red na vse notranjo-avstrijske dežele, da se izogne vsem neprijetnim vednim prepirom mej graščaki in posestniki fužin, ktere so bile pod sodno oblastjo dotičnih graščin, na katerih zemljišču so bile. 23. februarija 1575 je izšel v Gradcu rudarski red v 36. členih.¹⁾ Sodna oblast se je vzela graščakom in fužinarji, rudarji itd. so imeli svoje sodnike.²⁾ Sodil je ta nadsodnik, ki je imel tudi svoje podsodnike „in Civilibus, Criminalibus und Politicis“, ne pa „Malefichandel“. Pritožbe zoper njega so

¹⁾ „Nachdem Ferdinand am 3. Jänner 1550 für die im Gebiete der landesfürstlichen Herrschaft Radmannsdorf, gelegenen Bergwerke Kropp, Steinbüchel und Köllnitz eine eigene Bergordnung erlassen hatte, erhalten alle innerösterreichischen Länder am 1. Mai 1553 eine Bergordnung.“ Dimitz, II., pag. 294.

²⁾ „Ueber sothane Eisenbergwerke haben ihre Majestät einen eigenen Oberbergrichter gesetzt, welcher von deroelben

bile obrniti na deželnega vicedoma kranjskega, od tu na notranje-avstrijsko vlado in dvorno sodnijo.¹⁾

Sedaj je v Kamnigoricu devet delavnic za žeblje, a v nekterih se že prav malo dela. Ustanovili so jih domačini v zvezi z Lahi, kar pričajo imena oseb (Gasperin itd.), posebno pa še žebljevi²⁾ ter orodja. V vsaki delavnici (vigenc) je po 2—5 ognjev (Esse, Essfeuer), okoli vsakega ognja navadno pet panjev (Stock). Panj je v zemljo zabit kamen, visok okoli jednega metra. Na njem je nakovalo, sekalo in podstav za „nagležen“ (Nägeleisen), kamor se dene odsekan žebelj, da se mu naredi glava. Pri vsakem panju sta dve osebi (mojster in hlapec). Da se naredi žebelj, treba je skovati železno palico (Walzen) in narediti konico (špico), odsekati ter pobiti (narediti glavo). Na ta način naredita dva izurjena kovača do 2000 žebljev na dan, seveda malih, za kar dobi vsak 35 kr. Male od 2½ cm počenski delajo ženske in otroci, večje do 60 cm možki. Najbolj delajo možki sedaj žeblje za ladije (Schiffnägel) in za prabitje šin pri železnici (kladvica). Čas za delo ni določen; zjutraj od 4. dalje pokliče jeden sokovače pri ješi, na to se oglasé še drugi klicarji, ki hočejo dokazati, da imajo zdrava pljuča in kmalu so vsi pri delu. Ob 8. imajo prenehljaj dobro uro, isto tako ob 1. in zvečer delajo do 7., povprečno na dan dvanajst ur. Ob sredah in sobotah popoldne imajo prosto. Trpljenja je veliko pri kovanju, kar pričajo blede lica kovačev; zaslužek pa v nobenem razmerju k trdemu delu. Navadno menjavajo delodajalce (ki pa dobé delo od kupčevalcev in so torej le posredniki mej kupčevalci in kovači) o sv. Juriju.

Glavni kupčevalci so sedaj: Jurij Megušar iz Kroepe, ki ima največ kovačev, izmej domačinov pa Luka Lazar in Joža Svetina.

Landes-Vicdom-Amt in Krain, wie auch von denen Gewerken seine Besoldung und Unterhalt hat, Ihrer Keyserl. Majestät aber mit Eyds-Pflichten verbunden ist“. Valvazor III. 383.

¹⁾ Valvazor, ibid.

²⁾ Laška imena žebljevi: Canali, Terni, Ceseni, Trattti itd.

Zgodovina horjulske fare.

Sestavil Jožef Kržišnik.

Uvod.

Nedavno je preteklo sto let, odkar obstoji horjulska fara. S starodavnostjo se torej ne more ponášati, gotovo pa z zanimivo zgodovino, z vrlimi dušnimi pastirji in pobožnimi farani. Predvsem tekom zadnjih

let smo pogosto čitali na častnem mestu ime horjulske fare. Horjulci se ne odlikujejo samo z vedno katoliško-narodnim prepričanjem, marveč so napredovali tudi na socialnem polju. V Horjulu že nad tri leta deluje domača hranilnica in posojilnica in v marcu l. 1897. so

se združili posestniki v kmetijsko zadrugo, ki jim že donša lepe dobičke. — Zgodovino fare, ki se v vsakem oziru odlikuje, bode vsakdo z zanimanjem bral, da se tako še natančneje seznanj s tamošnjimi razmerami.

Kratek popis horjulske fare v latinskem jeziku „Compendiosa descriptio Parochiae Horjuli“ je sestavil l. 1840. župnik Franc Veriti. Ta spis se hrani v farnem arhivu. Župnik Fr. Dolinar je nabiral več let pripravnega gradiva za farno kroniko. Naposled je ostalo njegovo delo nepopolno in nedovršeno, ker ga je vedno oviralo delovanje v dušnem pastirstvu. Na vsak način je pa zelo olajšal sestavljanje kronike podpisane, ki se je pri svojem spisu držal oblike, v kakoršni je že spisana zgodovina nekaterih kranjskih fara.

Razun že omenjenih virov je porabil pisatelj razne uradne dopise, ki so shranjeni v domačem farnem arhivu ali pa v knšk. ordinarjatski pisarni v Ljubljani. Tudi dve „matrikuli“ sta ohranjeni. Prvo je sestavil vrzdenški beneficijat Jožef Rozman okolu leta 1750 drugo pa župnik Franc Veriti. Po tej matrikuli, ki je razmeram primerno spopolnjena, se ravna še sedaj horjulski dušni pastirji. Izmed pisanih, še nenatisnjenih virov je najstarejši spis knezoškofa Rajnalda Scarlichi z napisom: „Visitatio Generalis Prima Dioecesis Labacensis In Carniola. 1631.“ — Pograjski kapelan Jožef Vogler je popisal leta 1758. pograjsko faro in med drugimi tudi cerkve sedanje horjulske fare. Dobri so tudi bili razni drugi cerkveni spisi, računi, šolska kronika itd.

Izmed tiskanih virov je porabil pisatelj predvsem naslednje knjige in časopise: Valvazor, Die Ehre des Herzogthums Krain; Šematizmi ljubljanske škofije od l. 1792 do 1897; Zgodovina fara ljubljanske škofije, zv. I.—X.; Zgodovina župnij in zvonov v dekaniji Radolice; Zgodovinski Zbornik; Drobotnice l. 1850 in 1893; Jezičnik, 23. leto; Jeran, Šmarnice M. D. za leto 1865; Dom in Svet 1896; Koledar družbe sv. Mohorja za l. 1897; Zgodnja Danica, predvsem letnike 1849, 1852, 1858, 1862, 1866, 1868, 1876, 1877, 1879, 1882, 1896 in 1897; Slovenec l. 1876, 1878, 1885, 1888, 1896 in 1897; Domoljub 1896 i. dr.

Pri nabiranju gradiva so pisatelju pomagali zlasti vč. gg. dekan Fr. Dolinar, župnik Peter Bohinjec in knezoškof. tajnik Jož. Šiška. Vsem gospodom kakor tudi posameznim Horjulcem, ki so zelo radi postregli z raznimi podatki, srčna hvala!

V Ljubljani, meseca decembra 1897.

Pisatelj.

I.

Prirodoznanski opis horjulske fare.

Med šmarnimi mašami prihiti velika množica pobožnih Slovencev počastit Mater Božjo na Dobrovo pri Ljubljani. Romarji se razkropé po opravljenih pobožnostih zopet na razne strani. Velik del ljudij zapusti Dobrovo in se poda proti domu na zapadno stran. Mimo Poklukarjeve vile in raznih lepih znamenj, katera kažejo navdušenje Dobrovčanov za čast Božjo in proslavljenje blažene Device Marije, vodi cesta po jako ozki dolini, „G r a b e n“ imenovani, proti Horjulu, sosednji fari. Po petčetrturni hoji, z vozom še hitreje, pridejo romarji do najbolj oddaljene dobrovske podružnice sv. Neže v Brezji. Do Brezja se je dolina že precej razširila. Rodovitno, vedno dobro namočeno polje kaže, da tukaj ne stanuje preveč ubožno ljudstvo.

Še nekaj minut gre popotnik dalje in že stopi na horjulski svet. Po cesti koraka med travniki in njivami, dokler ne napravi pot jako nepotrebnega ovinka v prvo horjulsko vas Podolnico. Preje je že zagledal pred seboj na hribu stoječo cerkvico sv. Urha, podružnico horjulsko. To cerkev obdaja zidovje, ki je še sedaj utrjeno z dvema stolpičema. Vsakdo bode takoj vedel, da je bilo pri tej cerkvici taborišče v turških časih za vaščane iz Podolnice in Zaklanca. — Iz Podolnice vodi pot proti Zaklancu, drugi horjulski vasi. Pod hribom sv. Urha se združi okrajna cesta dobrovska z ono, ki vodi od tržaške državne ceste mimo Lesnega Brda v Polhov Gradec. V vasi Zaklanec se pa odcepi okrajna cesta na Polhov Gradec in se vije čez hrib „Župnik“ in „Prosee“ do Dvora, prve pograjske podružnice. Tam se združi z okrajno cesto, ki veže Polhov Gradec z Dobrovo. — Od Zaklanca do Horjula je še četrtrinko ure daleč. Pot gre izprva v klanec. Na vrhu se že vidi v vas Horjul. Cerkev zakriva „Ruparjev grič.“ Iz Horjula pride popotnik v malo vas Ljubgojno. Potem vodi cesta med travniki in njivami mimo Gabrja (v samoti ležečega posestva) čez klanec in navzdol do Vrzdence, zadnje horjulske vasi v ravnini. Nad Vrzdencem na gorskem hrbtu je še ena horjulska vas, Samotorica, s podružno cerkvijo sv. Mihaela.

Ker leži vas Horjul nekako v središču doline, so povzdignili l. 1789. podružno cerkev sv. Marjete v farno. Horjulska fara meji na vzhodu z dobrovsko, na jugu z vrhniško, na južozapadni strani s podlipško, na severozapadni s Št. Joško in na severni s pograjsko faro. Na širjavo in dolžino je skoraj jednaka, namreč dobro poldrugo uro je treba hoditi od enega konca do drugega.

Če zasledujemo farno mejo, je ob cesti zadnja horjulska hiša v Podolnici „Žontovega Toneta“ (hšt. 6), oddaljena od Horjula dobre pol ure. Potem gre meja proti Veliki vodi (Švici) čez polje. Velika voda tvori mejo navzgor do Bitenčevega závoda (gozda, ki sega skoraj do vode). Od tam drži meja čez gričke na vrh Kremenjeka in dalje po gorskem hrbtu med posestvom Mavsarjevim, ki je že vrhniški faran, in Kisovčevim (Vrzdeneč, hšt. 37), čez Gradišče proti Gošavju (Vrzdeneč, hšt. 36). Od Gošavja vodi meja čez Tabor in Jelenjek do Kladničanove hiše (Vrzdeneč, hšt. 59), ki je zadnja v horjulski dolini. Potem gre meja zopet navzgor in čez 650 m visoko sedlo Pilo do Male vode pod Kožlekom. Tam se obrne nazaj v višavo, čez Grdo dolino (Grdadolnik na Samotorici, hšt. 4), po hrbtu Ulaških hribov čez Tomincov grič in dalje pod Korenom in Grebenom do okrajne ceste, ki drži čez Prosee v Polhov Gradec. Blizo do Jarčeve kočice se drži meja ceste; potem se zavije čez Kladnike proti Podolnici, kjer se sklone mejni kolobar na cesti blizo hiše Žontovega Toneta.

Če hoče priti g. župnik iz Horjula do zadnjih hiš svoje župnije, potrebuje na vzhodno stran dobre pol ure. Proti jugu je najbolj oddaljena Mežanova kočica in sicer pol ure, na južnozpadni strani Gošavje skoraj tri četrtinke ure in proti zahodu je do Kladničana eno uro daleč. Na Samotorici je zadnja hiša Grdadolnikova, na drugi strani pa Filipčeva bajta. Obedve ste oddaljeni do pet četrtink ure. Na severni strani je pod vrhom Velikega Grebena zadnja Dermaškova kočica, ki je oddaljena tri četrtinke ure.

Krajepis horjulske fare je označil Franc Veriti, bivši župnik horjulski v svojem spisu z besedami: „Župnija horjulska leži v ravnini razun male soseske Samotorica, in je zdrava za prebivalce.“¹⁾ In res, pet vasij leži v ravnini, le Samotorica je na hribu.

Pogorje obdaja horjulsko faro od severne in južne strani. Na zapadu se združi to pogorje v podlipški fari. Samo proti Dobrovi je odprta horjulska ravnina. Gorski hrbet tvori večidel tudi naravno mejo proti pogrjski in vrhniški fari.

Na severni strani se razteza od Št. Jošta čez Pilo v horjulsko faro pogorje, ki nima nobenega stalnega imena. Prve razrastke za Samotorico imenujejo domačini Ulaške hribe. Gorski hrbet, ki drži od samotorške cerkve proti vzhodu, preide v hrib Rog. Ta je zvezan s Horjulskim Tabrom in zadnji z

vrhom Koreno. Od Korena dalje se razteza pogorje Greben. Navadno ločijo dva Grebena, Veliki Greben (742 m) in Mali (tudi Zaklanški) Greben. Okrajna cesta z Vrhniko v Polhov Gradec je izpeljana čez 422 m visoko sedlo v Prosci. Na drugi strani Proscia se prične pogorje Kladniki, ki preide v dobrovske hribe. Srednja višina severnega pogorja je 600 m. Najvišji vrhovi v horjulski župniji so Kožlek (787 m), cerkev na Samotorici (669 m), Tomincov grič (725 m), Koreno (719 m), Veliki Greben (742 m) in Kladniki (579 m). — Posamezni razrastki segajo tudi v ravnino. Iz Kladnikov se izloči zaklanški grič sv. Urha (426 m). Iz Grebena se odcepijo štirje grički in sicer Župnik, Hrastnik, Brezovec in Rugarjev grič. Med Horjulom in Vrzdencem so zopet trije grički. Od zadnjega se odloči v Gaberju še nižje gričevje, ki sega do Staj (južno od horjulske vasi).

Na južni strani je drugo pogorje. To prihaja od podlipških hribov, ki vežejo severno pogorje z južnim. Južno pogorje je mnogo nižje; srednja višina mu je malo nad 400 m. Pri Lesnem Brdu preide to pogorje v vrhniško faro in potem še v dobrovsko in brezoviško. Najvišji vrhovi so Vrzdenski Tabor (491 m), Mavsarjev grič (547 m) in Kremenjek (406 m). Severno kakor tudi južno pogorje je obraščeno z gozdi. Pri gozdih, ki so v severnem pogorju večidel listnati, v južnem pa jelovi, se dobro pozna, da je nedavno v njih gospodarila kruta sekira. Soseska Samotorica ima tudi polje in travnike na gorskem hrbtu.

Divjačine ni preveč v gozdih. Srne se drže bolj Kladnikov, Jelenjeka in južnega pogorja, kjer gozdi še niso preveč iztrebljeni. Zajcev je mnogo več. Divjega petelina zalezujejo v Kladnikih ali pa v samotorških gričih. Med l. 1890 in 1896 so lovci ustrelili, oziroma vjeli 548 zajcev, 16 lisic, 4 srne, 2 divja petelina, 25 jerebic, 57 kljunačev, 1 vidro in 13 divjih rac. Koliko jazbecev polové kmetje, ni znano. Vsako leto gotovo zadene nekatere maščevalna roka.

Ves ostali horjulski svet zavzema ravnina, ki se razteza od Vrzdence do Lesnega Brda in Zaklanca, ter dalje pod imenom Graben do Dobrove. Ta horjulska ravnina se navadno imenuje Lipalica. Med Stajami in Rugarjevim gričem se odcepi od nje manjša dolinica. Ločena je od Lipalice po nizkem gričevju, ki se razteza od Gaberja do Staj.

(Nadaljevanje prih.)

¹⁾ Parochia Horjul in planitie (excepta parvula vicinitate Samotorica) sita est; et pro incolis sana. — Compend. descriptio Par. Horjul.